

ALGUNES DADES SOBRE LA TOPONÍMIA CARTAGENERA D'ORIGEN CATALÀ

Alfonso GRANDAL LÓPEZ

És ben coneguda la procedència oriental —catalans, aragonesos, navarresos, occitans i italians i tot— de la majoria dels pobladors cristians que arribaren al regne moro de Múrcia amb Alfons El Savi i Jaume El Conqueridor, per tal d'afermar-hi la conquesta castellana. Se sap que els castellans eren, en tot cas, una petita minoria; i que els catalans eren, potser, el contingent més nombrós¹. Això hagué de causar, de primer, el predomini de la llengua catalana i, després, la seva generalització². Més o menys, el mateix procés que s'esdevenia a les terres valencianes veïnes. Fins ací, quasi tots són d'acord. Però, quan va desaparèixer aquest català de Múrcia? Aquesta qüestió mai no ha estat resposta, si és que algú l'ha plantejada.

En el cas de Cartagena, només tenim dades indirectes per a l'Edat Mitjana³. Tanmateix, sabem amb certesa que la situació lingüística no pogué canviar massa fins al segle XV com poc, puix que la ciutat es trobava llavors en plena decadència demogràfica i aïllada de la resta del món. Amb prou feines es mantenien els contactes amb Múrcia i amb la costa valenciana⁴. És probable que, als llavis de la gent de mar, el català arribés a les darreries d'aquest segle XV o a l'inici del següent i tot. L'onada d'immigrants del segle XVI, majoritàriament —per bé que no únicament— castellanoparlants, acabaria d'agranar les darreres traces del català com a llengua independent⁵. Precisament, la toponímia costanera és la que ofereix el nombre més elevat de catalanismes, fins al punt que, al segle XVI, a males penes hom hi troba noms castellans.

Fora d'aquest treball han de restar d'altres importants testimonis de la presència multisecular del català a la costera murciana: els cents de mots d'origen català que encara viuen dins el lèxic d'aquestes comarques (sobre tot dins el vocabulari marítim) i «los apellidos antiguos que hoy quedan»⁶.

Vegem ja, doncs, la toponímia cartagenera de segur o probable origen català. En primer lloc apareixen els noms de terra endins. Entre parèntesis s'indica la data del document on es troba el topònim, quan aquest no ha arribat fins al nostre temps.

EL AVENQUE < «avenc»; LA PORPUZ < «putput»; LA TAMARIDA (s. XVI, avui ATAMARÍA); els pujols BEAZA < «beaça» i ROCHE < «roig» (comp. CAB ROCHE, nom de CABO ROIG al s. XVI); MONCADA (igual que a València i a Barcelona); LA FONTANETA (s. XVI); LA TARROJETA (s. XVI); LA INGLADA (s. XVI); LA CONQUETA (s. XVI); LA ROJETA (s. XVI); LA ACEQUIETA (s. XVI); EL PORTALETE (s. XVI); FORCA; LA PERNETA, LA BÓBILA, EL PERDIGOTE < «perdigot»; LA MIGALOTA; EL MINGOTE; LA SERRETA; TALLANTE, EL PLAN (si no és mossarabisme); LA BAÑA; LA TORRETA; LA TORROSA; EL REALETE < àrab «rahal» amb el diminutiu -et; LA PARRETA; EL MOLINETE...

Al litoral en tenim:

Les illes GROSA i PLANA, que, a més a més, al segle XVII es deien encara ILLA GROSA i ILLA PLANA (i també ILLA MAYOR, ILLA D'ESCONBRERA ...); ISLA DE LOS COLOMOS; EL FARALLÓN; LOS ESCULLS o ESCULLOS; EL ESTACIO; CALA REONA < «redona»; CALBLANQUE < «cap blanc»; CALNEGRE < «cap negre»; LA PUNTA DEL GATE < «del gat» (també dita antigament «del Gato» o «de la Uña de Gato»); LA PLAJOLA (s. XVII, avui LA PARAJOLA); EL GORGUEL; EL PORTÚS (i antigament EL PORTUX i EL PERTUX); CASTILL TIÑÓS (s. XVI avui CABO TIÑOSO); CABO FALCÓN; EL BOLETE; EL RIHUETE < «el riuete», prop d'una rambla, ja al terme municipal de Mazarrón.- Als documents del segle XVI trobem també LA COVETA, LA DARGETA, CAPTISALSE, EL ARREGUET ... avui desconeguts.- Hi podem afegir ALTADONA (avui ALTAONA), ja al terme de Múrcia; ISLA RONDELLA (que si no és un mossarabisme, pot ésser un encreuament entre el castellà RE(D)ONDI(E)LLA i el català RE(D)ONELLA); així mateix, las ISLAS HORMIGAS semblen «castellanitzades», car l'illot més petit es diu, precisament, EL HORMIGÓN, amb un sufix -on, diminutiu, que sols pot ésser català.

Altrament, cal tenir compte d'aquells noms d'origen àrab que pugueren arribar a Cartagena gràcies al català, com ara: ALBUFERA, MANDARACHE (antic nom del Port de Cartagena)...

Finalment, cal dir que els topònims precastellans es van conservar sense gaires modificacions fins al segle XVIII. Del segle XIX endavant, aquestes es multipliquen i poden afectar a noms castellans i tot: ESCOMBRERA > ESCOMBRERAS, ROSEL > ROSELL, TRAFAXUAR > TRAPAJUGAR, PLAJOLA > PARAJOLA, CASTILL TIÑÓS > (CABO) TIÑOSO, LA TAMARIDA > ATAMARÍA, LA AZOHÍA > LA SUBÍA, EL VEDAL > EL BEAL, etc.

1. Una ullada al *Repartimiento de Murcia*, és suficient per adonar-se'n. Vegeu GUAL CAMARENA, J. *La Corona de Aragón en la repoblación murciana*, «VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón», Barcelona, 1962. Vegeu, a més, les notes 2 i 3.

2. Recordem, una vegada més, les paraules de Muntaner: «E com la dita ciutat [Múrcia] hac presa [Jaume I] poblà-la tota de catalans, e així mateix Oriola e Elx, e Alacant, e Guardamar, Cartagenia e los altres llocs; sí que siats certs que tots aquells qui en la dita ciutat de Múrcia e en los davant dits llocs, són vers catalans e parlen del bell catalanesc del món ...» *Crònica*, cap. 17. I *La Crònica de Alfonso X*, menys «sospitos» diu al respecte: «e porque non podía haber

gentes de la su tierra que las poblasen, vinieron y [a las ciudades murcianas] e poblaron muchos catalanes de los que eran venidos a poblar en el reino de Valencia», citat per TORRES FONTES, J. a *La Repoblación murciana en el siglo XIII*, «Murgetana», xx, p. 11, Murcia, 1963.

3. Cascales, que va ser *preceptor de Gramática* a Cartagena a les darreries del segle XVI deia: «La población de Cartagena, aunque como he dicho de gente de Cataluña y Aragón como lo manifiestan los apellidos antiguos que hoy quedan, falta hoy el libro de los pobladores y otros muchos anales que en el tiempo de las Comunidades se perdieron, y así no puedo testificar con alegaciones; ¡lástima grande que quede privada Cartagena de un tesoro tan rico por la furia de aquel adverso tiempo!». *Discursos históricos de la Ciudad de Murcia y su Reino*, 3.ª ed., Murcia, 1874, p. 514.

4. Vet aquí les causes al·legades pel bisbe i capítol de l'Església de Cartagena quan van traslladar la seu a Murcia al 1289: «Que la ciudad de Cartagena se hallaba en lugar vecino a la tierra de los infieles por causa del mar Mediterráneo y separada de población cristiana, porque los mismos naturales de Cartagena son vejados por los agarenos y aún por otros que con el título de cristianos también los injurian e imposibilitan para entrar y salir libremente de la ciudad y sufren muchas veces graves daños en las personas y en las cosas. Además los pueblos de la diócesis cartaginense, por las dificultades de los caminos, que provienen de la mala situación de dicho lugar, no se atreven a concurrir a la ciudad sino rara vez, y esto, o clandestinamente o llevando bastante acompañamiento; por esto y otros varios inconvenientes... pocos viven allí», citat per TORRES FONTES, J. *El concejo de Cartagena en el siglo XIII*, publicaciones de la Academia Alfonso X El Sabio, Murcia, 1977.

5. Cartagena tenia menys de 900 habitants al 1381, al voltant de 1.500 al començament del segle XVI i gairebé 5.000 cap al 1550.

6. Vegeu la nota 3. Sobre els catalanismes del murcià hom pot veure encara profitosament, el *Vocabulario del dialecto murciano* de Justo GARCIA SORIANO, Madrid, 1932, per bé que n'hi manquen molts, sobre tot de les comarques costaneres.

MALNOMS D'IBI

Més de 820 malnoms d'Ibi són enumerats en el llibre d'Antonio ANGUIL PAJARÓN, *Miscelánea Ibensé*. Alacant 1984 (= 1985), p. 326-351, classificats per ordre alfabètic. Hom hi retroba els que descriuen la persona (Arromangat, Baldat, Bocafranca, Desbarrat, Espigat, Meilat, Nassut, Rosegat, Segallós), —de vegades recorrent a la metàfora (animals: Borrega, Vipra; ocells: Gafarró, Xecna); o al·ludeixen a oficis i activitats variades (Betumera, Bajoquera, Burrero, Porquera, Saorina, Sequillera, Tramussera); o reflecteixen prenom actuals o pretèrits (portats per homes: Aleixos, Carlots, Llisandre, Pepiteta (sic), Ramonini, Talau (Estanislau); o per dones: Nísia). Destaquem ara: Andom, Maria Cantanguanya, Pasqual Canya Bada, Maria Corruixes, Rita Cocota, Tereseta dels Crímens, Vicent el tio Cuc, Maria Cucla, Elvira Fasedura, Pep Fuso, Carme Mahoma, Francisco Mangarret, les Marranxones, Maria la Nyora, Padeblata, Cecílio Pardinyetes, Pell de Ruc, Isidro Pumtrequetre, Leandro Repicatestos, Sanguindango i Sanguindans (dos germans), Enric Sogall, Roseta la Solacna, Quiqueta la Soqueta, Fernando Tretzeperres, Maria Xamela, Francisco Xirloc, etc.— Un inconvenient greu (culpa d'exigències de l'edició i no de l'autor) és que els exemples, impresos en lletres capitals, no porten accents; i en molts casos presten a confusió. L'autor o l'editor —«Caja de Ahorros Provincial de Alicante»— ¿podrien fer-nos arribar un exemplar amb l'afegitó manuscrit dels accents mancants?